

Słowa kluczowe: Matka Boża Łaskawa, obraz, kult maryjny, Warszawa

Keywords: Our Lady of Grace, painting, Marian cult, Warsaw

*Józef Mandziuk*¹

UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE, POLSKA

ORCID: 0000-0001-8168-1001

RECENZJA TOMU POKONFERENCYJNEGO MATKA BOŻA ŁASKAWA W WARSZAWIE POD RED. KS. ALEKSANDRA JACYNIAKA SJ I EDGARA SUKIENNIKA,

WYDAWNICTWO KONTRAST,
WARSZAWA 2024, SS. 137, FOT. 49

W wachlarzu publikacji poświęconych dziejom kultu maryjnego w Polsce przez długi czas brakowało naukowego opracowania ukazującego historię kultu łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Łaskawej z kościoła ojców jezuitów w Warszawie na Starym Mieście. Wprawdzie kilkanaście lat temu na temat obrazu powstała obszerna praca autorstwa o. Józefa Marii Bartnika i Ewy Storożyńskiej pt. *Matka Boża Łaskawa a cud nad Wisłą*, lecz autorzy skupili się przede wszystkim na kwe-

¹ Ks. prof. dr hab. Józef Mandziuk – profesor nauk humanistycznych, historyk Kościoła katolickiego, emerytowany pracownik naukowy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa). W pracy badawczej zajmuje się głównie historią Kościoła na Śląsku, ze szczególnym uwzględnieniem bibliofilstwa i bibliotekoznawstwa kościelnego. Był redaktorem naczelnym czasopisma *Saeculum Christianum*.

ściach związanych z nadprzyrodzoną interwencją Patronki Stolicy w dzieje naszej Ojczyzny, gdy żołnierze polscy odnieśli spektakularne zwycięstwo nad liczniejszą armią bolszewicką, zatrzymując pochód komunizmu na zachód Europy. Bitwa, uznawana do dziś za jedno z najważniejszych zwycięstw militarnych w dziejach świata, przeszła do historii pod nazwą cudu nad Wisłą. Lecz w tej publikacji kwestie wcześniejszych dziejów łaskami słynącego obrazu były poruszane marginalnie, a wiele zagadnień wciąż czekało na swoich historyków.

Okazję do pogłębienia badań historycznych, teologicznych oraz artystycznych nad obrazem Matki Bożej Łaskawej dał złoty jubileusz 50-lecia koronacji wizerunku, który obchodzono uroczystie w Jej sanktuarium w sercu stolicy 7 X 2023 r. Dwa dni później na Akademii Katolickiej – Collegium Bobolanum odbyła się konferencja upamiętniająca wyjątkową rocznicę. Szeroki zakres tematyczny poszczególnych referatów oraz wiele ustaleń szczegółowych, w większości dotychczas nieznanych, dawały nadzieję na to, że wystąpienia prelegentów zostaną uwiecznione w formie pisemnej, a tym samym po złotym jubileuszu zostanie konkretny ślad. Tak też się stało i oto w maju 2024 r. do rąk czytelników oddana została praca zbiorowa *Matka Boża Łaskawa* pod redakcją o. Aleksandra Jacyniaka SJ i Edgara Sukiennika. Warto nadmienić, że nie jest to pierwsza publikacja redagowana przez tych dwóch naukowców, gdyż mają oni za sobą duże doświadczenie wydawnicze w sanktuarium Matki Jedności Chrześcijan w Świętej Lipce na Mazurach. Z tego doświadczenia skorzystali z dużą dokładnością, dzięki czemu czytelnik otrzymał do rąk książkę nie tylko ciekawą pod względem zawartości merytorycznej, lecz także starannie wydaną w twardej okładce.

Publikację otwiera artykuł bp. dr. hab. Michała Janochy, prof. UW, który omówił ikonografię wizerunku Matki Bożej Łaskawej we włoskiej diecezji Faenza. Biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej przenosi czytelników w czasie aż do 1412 r., gdy podczas zarazy panującej w Faenzy w kościele dominikanów powstał fresk czczony jako Madonna della Grazie (Matka Łaski). Jego sława spowodowała, że podobne przedstawienia Najświętszej Maryi Panny zaczęły powstawać w innych kościołach tego regionu. Koronacja obrazu w 1631 r. jeszcze bardziej wzmogła jego kult, a temu wydarzeniu przyglądał się o. Hiacynt Orselii, który przeszczepił kult Madonny ze strzałami na grunt polski, stając się pierwszym promotorem Jej kultu w świeżo powołanej stolicy Rzeczypospolitej. Hierarcha zwrócił uwagę także na fakt, że ikonografia Matki Boskiej Łaskawej, która rozwijała się w okolicach Faenzy, a w połowie XVII w. dotarła do Warszawy i wywarła wpływ na Rzeczypospolitą, nigdzie w Europie poza tymi dwoma regionami nie istnieje.

W kolejnym artykule ks. prof. dr. hab. Zdzisław Janiec z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ukazał koronację obrazu Matki Bożej Łaskawej w świetle

Obrzędu koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny, zatwierdzonego przez Jana Pawła II 25 marca 1981 r., a wydanego w Polsce w 2004 r. Aby uzyskać ten cel, autor poddał szczegółowej analizie teologiczno-liturgicznej sam obrzęd koronacji wizerunku. Uzyskaną syntezę ujął w czterech odśłonach. Najpierw zaprezentował zarys historyczny obrzędu koronacji, następnie ukazał ryt koronacji obrazu Najświętszej Maryi Panny podczas Mszy św., dalej przedstawił schemat modlitwy koronacyjnej, będącej inspiracją do naśladowania Jezusa i Maryi, a na końcu wskazał koronację obrazu jako świadectwo kultu Pani Łaskawej w Warszawie, nie pomijając zaleceń pastoralno-liturgicznych w odniesieniu do aktu koronacji.

Przed wyjątkowo trudnym zadaniem stanął autor trzeciego tekstu – o. dr Aleksander Jacyniak – wykładowca Collegium Bobolanum w Warszawie oraz proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Wasilkowie. Jezuita postawił sobie ambitny cel ukazania związków św. Andrzeja Boboli – jezuitę, męczennika i patrona Polski z wizerunkiem Matki Bożej Łaskawej. Nie ma dowodów na to, że przyszedł męczennik kiedykolwiek modlił się przed tym wizerunkiem. Jednak nie ulega wątpliwości, że ich zauważalna dla świata więź duchowa rozpoczęła się już w wiecznej szczęśliwości, co autor ukazał na przykładzie następujących wydarzeń: bitwy warszawskiej z 1920 r. oraz powstania warszawskiego z 1944 r.

W publikacji nie mogło zabraknąć tekstu ukazującego rozwój kultu Matki Bożej Łaskawej pod opieką zakonu pijarów, a temu zagadnieniu przyjrzał się bliżej dr Edgar Sukiennik z Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego, współredaktor tomu. Właśnie duchowym synom św. Józefa Kalasancjusza przypadła w udziale piecza nad cudownym wizerunkiem, który początkowo odbierał cześć w kościele przy ul. Długiej (obecnie katedra polowa Wojska Polskiego), a w 1834 r. został przeniesiony do kościoła przy ul. Świętojańskiej, skąd władze zaborcze usunęły wcześniej jezuitów. Historyk przeszedł też życiorysy bardziej i mniej znanych absolwentów szkoły pijarskiej, która wydała na świat wielu światłych i zasłużonych obywateli Rzeczypospolitej, którzy właśnie przed wizerunkiem patronki Warszawy formowali swoje życie i sumienia.

Kolejne artykuły wiążą się już ściśle z tematyką koronacyjną. O. Krzysztof Dorosz – jezuita i pracownik Archiwum Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego w Warszawie – omówił przygotowania, przebieg i echa uroczystości z 7 X 1973 r. w świetle dokumentów zdeponowanych w tymże archiwum. Dzięki jego badaniom wiele dotychczas nieznanych materiałów źródłowych zostanie wprowadzonych do obiegu naukowego w tym tomie. Zwraca uwagę fakt, że liturgia koronacyjna była olbrzymim przedsięwzięciem nie tylko duchowym, lecz także logistycznym, a koordynację prac przygotowawczych podzielono na kilkanaście tzw. referatów odpowiedzialnych za poszczególne bloki tematyczne.

Na każdym etapie prac jezuitów wspierał prymas bł. Stefan Wyszyński, który nadał obchodom rangę ogólnopolską, o czym najwymowniej świadczy fakt, że w liturgii koronacyjnej wzięło udział 28 biskupów.

Kardynał Wyszyński był głównym koronatorem obrazu Matki Bożej Łaskawej, dlatego omawiana publikacja zawiera też artykuły poświęcone jego maryjnemu nauczaniu w odniesieniu do kultu Patronki Stolicy i Strażniczki Polski. Nad tymi zagadnieniami pochyliły się członkinie Instytutu Prymasa Wyszyńskiego – Beata Mackiewicz i Anna Rastawicka. Pierwsza z wymienionych przypominała, że kościół jezuitów pw. Matki Bożej Łaskawej był dla prymasa miejscem bardzo ważnym – to serce stolicy Polski, a więc miasta, w którym dzieją się „wielkie sprawy Narodu”, „miasta nieujarzmionego”. Przez cały okres posługi pasterskiej hierarcha szerzył kult Matki Bożej Łaskawej w archidiecezji warszawskiej. Nauczał, że od Matki Bożej ludzie uczą się silnej wiary i mężnie ją wyznają. Ten tekst koresponduje z artykułem Anny Rastawickiej, która omówiła treści zawarte w homiliach wygłoszonych przez kardynała Wyszyńskiego w Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej. W przepowiadaniu pasterskim prymasa dominuje prawda o Maryi obecnej w życiu człowieka. Prymas Tysiąclecia przypominał, że Ona nie odeszła do archiwum, lecz prawdziwie jest z ludem Bożym. W nauczaniu pasterskim prymasa Warszawa – stolica Polski, która tak wiele wycierpiała w czasie wojen, jawi się jako miasto potrzebujące szczególnej obecności Matki Łaskawej, która łamie strzały gniewu Bożego, jak została przedstawiona na wizerunku w kościele jezuitów przy ul. Świętojańskiej.

Publikację zamyka artykuł o charakterze popularnym, w którym prof. dr hab. Tadeusz Kulik – wykładowca Politechniki Warszawskiej oraz prezes Akcji Katolickiej w archidiecezji warszawskiej oraz Aneta Ciężarek ze Społecznego Komitetu Krzewienia Kultu Matki Bożej Łaskawej ukazali trwającą od 2020 r. peregrynację kopii wizerunku w diecezjach i parafiach polskich. Swoistym *singum temporis* jest fakt, że w ciągu czterech lat Patronka Stolicy odwiedziła już kilkadziesiąt parafii w różnych zakątkach naszej Ojczyzny. Jej obraz regularnie uczestniczy też w ważniejszych uroczystościach religijnych i marszach świętości życia w stolicy.

Nieodłącznym elementem recenzowanej publikacji są aneksy w formie oddzielnej zakładki w drugiej części książki, gdzie umieszczono trzy kazania prymasa Stefana Wyszyńskiego z 1973 r., nadto przemówienie papieża św. Jana Pawła II do osób zakonnych w kościele Matki Bożej Łaskawej 2 czerwca 1983 r. oraz homilie związane z jubileuszem 50-lecia koronacji obrazu autorstwa bp. Romualda Kamińskiego, o. Leszka Gołębiewskiego SJ i o. Wojciecha Żmudzińskiego SJ. Aneksy niewątpliwie podnosi wartość naukową publikacji, a bardziej wnikliwym badaczom umożliwia sięgnięcie do materiału źródłowego bez konieczności poszukiwania go w różnych archiwach.

Opracowanie zamyka wkładka ze zdjęciami, która nie jest tylko dodatkiem do jubileuszowego tomu, lecz przede wszystkim koresponduje z treścią merytoryczną poszczególnych artykułów. Dzięki przemyślanemu układowi zdjęć czytelnicy mogą zobaczyć na przykład, jak wyglądały pierwowzory obrazu Matki Bożej Łaskawej we Włoszech, zanim zaistniał wizerunek warszawski. Co więcej, mogą przekonać się o tym, że kult *Mater Gratiarum Varsaviensis* rezonował na inne regiony Rzeczypospolitej, o czym świadczą dobrze zachowane wizerunki w Krakowie czy Wilnie – co również zostało udokumentowane za pomocą fotografii.

Recenzent może wyrazić lekki niedosyt z powodu tego, że nie znalazł się historyk, który podjąłby się opracowania tematu stosunku władz komunistycznych do uroczystości koronacyjnej. Funkcjonariusze bezpieki jak cienie podążali za prymasem Wyszyńskim i śledzili każdy jego ruch. Tym bardziej nie mogła umknąć ich uwadze uroczystość, która zgromadziła dziesiątki tysięcy wiernych. Na pewno pozostały jakieś raporty i meldunki, świadczące o próbach przeciwdziałania bądź utrudniania mieszkańcom stolicy dotarcia na uroczystość w katedrze oraz działaniach dezintegracyjnych wobec samego prymasa Polski i pozostałych biskupów – uczestników liturgii koronacyjnej. Powyższy brak nie obniża walorów publikacji, która ma charakter pionierski, lecz dopomina się o poruszenie tego zagadnienia choćby w jakimś oddzielnym opracowaniu, np. z okazji następnego jubileuszu.

**REVIEW OF THE POST-
-CONFERENCE VOLUME
“OUR LADY OF GRACE
IN WARSAW”, EDITED
BY FR. ALEKSANDER
JACYNIAK SJ AND EDGAR
SUKIENNIK,
KONTRAST PUBLISHING
HOUSE, WARSAW 2024, PP. 137, PHOTOS 49**

SUMMARY

The article consists of a review of the book entitled “Our Lady of Grace in Warsaw,” edited by Fr. Aleksander Jacyniak SJ and Edgar Sukiennik, Kontrast Publishing House, Warsaw 2024, pp. 137.

Article submitted: 28.06.2024; accepted: 19.08.2024.

Józef Mandziuk